

İslâm Tarihinin İlk Döneminde Suikastlar ve Darbeler

Prof. Dr. Adnan Demircan

“Darbe girişimleri tarih boyunca suikast teşebbüsleriyle ortaya çıkmıştır.”

Gayrimeşru yollarla yönetimi ele geçirme yöntemi olan darbeciliğin tarihi çok eskilere dayanır. Modern dönemde siyasî hayatın önemli problemlerinden biri olarak darbe, ülkemizde 1960’tan sonra neredeyse onar yıllık aralarla karşılaşılan ve ciddi sorunlar üreten bir problem olarak yaşanmıştır.

27 Mayıs 1960 darbesiyle askerî müdahalelerle tanışan ülkemiz 12 Eylül 1980 darbesi, 12 Mart 1971 muhtırası, 28 Şubat 1997 postmodern darbesi ve 27 Nisan 2007 e-muhtırası müdahaleleriyle karşılaşmıştır. Bunların dışında başarısız başka darbe girişimleri de yaşanmıştır. 22 Şubat 1962 tarihinde Harp Okulu Komutanı Kurmay Albay Talat Aydemir ve arkadaşlarının darbe girişimi, 20 Mayıs 1963, 20 Mayıs 1969 ve 9 Mart 1971 tarihlerinde başarısız darbe girişimleri meydana gelmiştir.

Yıllardır ordu içinde darbe planlarıyla ilgili iddialar ve yargılamalar yapılmaktaydı. Ancak kimse asker bu planları silahlı bir kalkışmayla hayata geçireceğine ihtimal vermiyordu. Zira ülkemizde yaşadığımız bazı sorunlara rağmen -sayıları oldukça az olan marjinal insanlar bir yana- darbe girişimini haklı kılacak, toplumu ikna edecek bir gerekçe oluşturmak mümkün değildi. Ancak buna rağmen 15 Temmuz 2016’da ülkeyi kaosa sürüklemeyi hedefleyen bir darbeye kalkışıldı.

Bu darbe ile ülkemizin uluslararası gücünü kırmayı ve geleceğini karatmayı hedefleyen darbenin sadece cemaat kimliği ile kendisini gösteren bir örgütün işi olmadığı, söz konusu örgütün taşeron olarak darbeyi gerçekleştirmeye kalkıştığını, bunun arkasında uluslararası istihbarat örgütlerinin olduğuna dair ciddi kuşkular mevcuttur.

Kuşkusuz darbeler ve darbe teşebbüsleri modern döneme ait değildir. Tarihin birçok döneminde darbeler meydana gelmiştir. Hatta darbeciliğin insanlık tarihi kadar eski olduğunu söylersek abartmış olmayız. Zira “yönetme kudreti” insanoğlunun sahip olmaya çalıştığı önemli bir güçtür. Her yönetici, sahip olduğu yönetimi muhafaza etmek için gayret gösterir. Yönetimdeyken, onun gücünü ele geçirmeye çalışan muhalif bazı insanlarla karşılaşır. Bunların bir kısmı meşru yollarla niyetlerini ortaya koyarken bir kısmı gayrimeşru yollar kullanır. Doğal olarak yönetici buna karşı tedbir almaya çalışır. Yönetimi meşru olmayan yollarla ele geçirme teşebbüsü, bazen ülkenin yabancılara peşkeş çekilmesine ve büyük kıyımlara yol açabilecek tehlikeli bir oyundur.

İslâm tarihinin erken dönemlerinden itibaren yönetimi ele geçirmeye yönelik bazı girişimlere ve faaliyetlere rastlıyoruz. Darbeciler, her ne kadar insanların ve toplumun iyiliği için yönetimi ele geçirmeye teşebbüs ettiklerini ve ıslah edici olduklarını iddia etseler de ortaya çıkan tablo her zaman ülkenin büyük bir tahribat ile karşı karşıya kaldığı ve ülke kaynaklarının gizli eller tarafından talan edildiği gerçeğidir. Darbe girişimleri bazen suikast teşebbüsü olarak ortaya çıkar. Bazıları başarısız olsa da suikast yoluyla yönetici değiştirilmesi, eskiden beri bilinen bir yöntemdir. İslâm tarihinde Hz. Peygamber döneminde başlamıştır.

Hız. Peygamber'e Yönelik Suikast Teşebbüsleri

Hız. Peygamber'e yönelik birkaç defa suikast teşebbüsünde bulunuldu. Bunların başında Mekke'den Allah Elçisi'nin (s) Medine'ye hicreti sırasında müşriklerin onu öldürme teşebbüsü zikredilmelidir.

Hız. Peygamber'in arkadaşları Medine'ye göç edip oraya yerleşmeye başlayınca Mekkeli müşrikler, ortaya çıkan tehlikeyi gördüler. Medine ticaret yolu güzergâhındaydı. Bundan dolayı Hız. Peygamber (s) ve adamlarının orada olması, onlar açısından tehlike oluşturacaktı. Dârü'n-Nedve'de akdedilen bir toplantıda Hız. Peygamber'in durumu müzakere edildi. Bu toplantı, bütün müşriklerin katılımıyla değil, Hız. Peygamber'in kabilesi olan Hâşimoğullarıyla sorunlar yaşayan kabilelerden bazı kimselerin katılımıyla gerçekleştirilmişti. Toplantıya

katılanların ağırlığını Ahlâf grubu oluşturuyordu. Bu da aslında Hız. Peygamber'e gösterilen tepkilerin esasen Ahlâf grubunun öncülüğünde gerçekleştiğini göstermektedir. Toplantıda Ebû'l-Bahterî el-Âs b. Hâşim,

-Onu Mekke'den çıkaralım. Böylece yüzünü görmeyiz ve kabilenin içinde de barış sağlanır, dedi. Bir başkası,

-Hayır, bağlansın ve ölünceye kadar hapsedilsin, dedi.

Sonunda şu fikirde karar kıldılar: "Kureyş'in her boyundan iri yarı ve güçlü birer delikanlı seçilecek; onlara keskin birer kılıç verilecek; sonra bu gençler toplanıp tek bir adamın işlediği bir cinayet gibi onu öldürecekler! Böylece onun katlinden bütün boylar sorumlu olmuş olacak. Abdümenâfoğulları,

ne yapacaklarını şaşıracaklar; Kureyş'in tümüne savaş açamayacaklar."

Toplantıda alınan karardan haberdar olan Hız. Peygamber (s) Hız. Ali'yi yatağında yatırarak hemen Ebû Bekir'in evine gitti. Suikastçılar Allah Resûlü'nün (s) evine gittiklerinde onun yatağında uyuyan kişiyi kendisi zannettiler; ancak yanlışlardı. Derken onun yatağına yatmış olan Hız. Ali onların karşısına dikildi. Ona, -Amcanın oğlu nerede, diye sordular.

Hız. Ali,

-Ona dair hiçbir bilgim yok, dedi.

Müşriklerin Hız. Peygamber'e karşı suikast girişimi aynı zamanda hicret sürecinin de bir parçasıdır. Hız. Peygamber'in aylardır devam eden hazırlığı suikast teşebbüsüyle birlikte hicret kaçınılmaz hale

getirmiştir. Hız. Peygamber (s) ile Hız. Ebû Bekir, Sevr mağarasına gittiler. Müşrikleri şaşırtmak amacıyla orada birkaç gün kaldılar. Âmir b. Führeyre, Ebû Bekir'in koyunlarını otlatıyordu. Gündüzleri oradan uzaklaşıyor, geceyi yakınlarında geçiriyordu. Böylece koyunların sütünden içiyorlardı. Hız. Ebû Bekir, o sıralarda müşrik olan Abdullah b. Uraykıt ed-Dîlî adında bir adamla kendilerine rehberlik yapması için anlaşmıştı. Hicret yolculuğu bu adamın mihmandarlığında gerçekleştirildi.

Hız. Peygamber'i ellerinden kaçırarak müşrikler, ölüsünü ya da dirisini getirene yüz deve vereceklerini ilan ederek hedeflerine ulaşmak istediler; ancak bunda da başarılı olmadılar. Sonraki yıllarda da İslâm düşmanları Hız. Peygamber'e yönelik suikast teşebbüsünde bulunmaktan geri durmamışlardır. Bedir savaşından sonra bir gün Umeyr b. Vehb

el-Cümahî adlı biri Safvân b. Ümeyye'ye,
-Borcum ve ailem olmasaydı gidip Muhammed'i öldürürdüm. Bedir'de ileri gelenlerin öldürülmesiyle felaket büyüdü. Muhammed'in çarşılarında dolaştığımı duydum, dedi.

Onun bu sözü üzerine Safvân dediğini yapması için ona, borcunu ödeme ve ailesinin geçimini sağlama garantisi verdi. Bunun üzerine Umeyr gizlice Medine'ye gitti. Bineğini mescidin kapısının yanına çöktürüp bağladı. Bileyleyip zehir sürdüğü kılıcını kuşandı. Sonra Hz. Peygamber'e (s) doğru yürüdü. O sırada Allah Resûlü'nün Ashâbından bir grubun içinde bulunan Hz. Ömer onu görünce hemen yakaladı ve Hz. Peygamber'e (s) götürüp,
-Bu Umeyr b. Vehb'tir. Silahıyla mescide girdi. Hain ve kötü biridir, dedi.

Bundan sonra Hz. Peygamber (s) ile Umeyr arasında şu diyalog geçti:

-Seni buraya getiren sebep nedir?

-Bizi götürürsünüz diye yanınızda esir olan oğlum için geldim.

-Öyleyse bu kılıç nedir?

-Allah'ın lanetlediği kılıçlardan biridir! Bedir'de bize bir faydası oldu mu ki? İndiğimde onu boynumda asılı olarak unutmuşum.

- Niye geldiğine beni inandır!

-Esirim Vehb b. Umeyr b. Vehb için geldim.

-Sen Safvân'a ne şart koştun, o sana ne şart koştun? Benim öldürülmem karşılığında borcunu kapatma ve ailenin geçimini sağlama garantisi verdi sana, değil mi? Allah senin yapmak istediğin şeye engel olacaktır.

-Şehadet ederim ki Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur ve sen de Allah'ın elçisisin. Yemin ederim ki bu gökten gelen bir vahiydir. Vallahi bunu Safvân'dan, benden başka hiç kimse duymadı. Benden de hiç kimse duymadı.

Bu diyalogun akabinde Hz. Peygamber (s) onun esirini serbest bıraktı. Umeyr Mekke'ye gitti.

Müslüman olduğunu açıkça ilan ederek insanları İslâm'a çağırdı. Bir gün Safvân, Hicr'deyken Umeyr onun başına dikildi. Şehadet getirdikten sonra ona "Din bu mudur? Taşa tapmak ve onun için kurban kesmek!" dedi. Safvân onunla konuşmadı. Umeyr, daha sonra hicret etti.

Hz. Peygamber'e yönelik şöyle bir suikast teşebbüsünün meydana geldiği de rivayet edilir: Hicretin 3. yılının Rebülevvel ayında bir grubun Müslümanlara saldırmak amacıyla toplandıkları haberi ulaştı. Onları toplayan kişi Du'sûr b. el-Hâris el-Muhâribi'ydı. Bu haber Resûlullah'a (s) ulaşınca 450 kişiyle birlikte yola çıktı. Du'sûr, Resûlullah'ın (s) bir ağacın altında uzandığını gördü. Kılıcıyla ona yaklaşarak şöyle dedi:

-Bugün seni benden kim kurtarır?

-Allah!

O esnada elinden kılıcını düşürdü. Bunun üzerine Resûlullah (s) kılıcı alarak sordu:

-Ey Du'sûr! Şimdi seni benden kim kurtaracak?

-Hiç kimse! Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed onun elçisidir. Vallahi bundan sonra asla bir daha senin aleyhine hiç kimseyi toplamam.

Bunun üzerine Resûlullah (s) ona kılıcını geri verdi. Du'sûr arkadaşlarının yanına giderek onlara olanları anlatıp İslâm'a çağırdı.

Yahudiler tarafından girişilen bir suikast girişimi, hayata geçirilemeden Hz. Peygamber tarafından öğrenilen Nadîroğullarının teşebbüsüdür. Hz. Peygamber'in İslâm'ı tebliğ etmek üzere Âmiroğullarına gönderdiği Müslümanlar ihanete uğrayarak şehit edilmiş; onlardan Amr b. Ümeyye kurtulmuştu. Yolda Âmiroğullarından iki kişiyle karşılaştı. Kabilelerini öğrenince uyumalarını bekledi, sonra da onları öldürdü.

Ancak Hz. Peygamber'e gidip olanları anlatınca Allah Elçisi, onların anlaşmalı olduklarını, yaptığının yanlış olduğunu söyledi. Hz. Peygamber, Medine sözleşmesi çerçevesinde maktullerin diyetlerini ödemek üzere yardım talebinde bulunmak amacıyla Nadîroğullarının mahallesine gitti. Nadîroğulları,

-İstediğin kadar yardım ederiz ey Ebü'l-Kâsım! Sen bizi pek ziyaret etmez ve bize gelmezdin. Otur, sana yemek yedirelim, dediler.

Resûlullah (s), evlerin birisinin duvarının dibinde gölgede oturup beklemeye başladı. Nadîroğulları bir araya gelip gizlice konuşmaya başladılar. Huyey b. Ahtab şöyle dedi:

-Ey Yahudi topluluğu! Muhammed birkaç arkadaşıyla size gelmiş. Sayıları on bile değildir. Bu evin üstünden onun üzerine bir taş atın ve onu öldürün. Bir daha onu şimdiki gibi yalnız bulamayacaksınız. Eğer öldürülürse Ashâbı etrafından dağılır. Onunla birlikte olan Kureyşliler de kendi memleketlerine giderler. Buradaki Evs ve Hazreciler de, sizinle dostluk anlaşması yapmış kimseler olarak kalırlar. İleride yapmayı düşüneceğiniz bir iş şimdi önünüzde duruyor.

Bunun üzerine Amr b. Cihâş,

-Ben damın üzerine çıkar ve bir kayayı üzerine atarım, dedi.

Sellâm b. Mişkem,

-Arkadaşlar! Ne olur, bu kez bana itaat edin; daha sonraki zamanda yine muhalefet edin! Vallahi eğer böyle bir şey yaparsanız, bizim ihanet ettiğimiz ona haber verilir ve bu bizimle onun arasındaki sözleşmeyi bozmak anlamına gelir. Sakın yapmayın! Vallahi eğer yapmak istediğinizi yaparsanız onlardan, kıyamet gününe kadar bu dini ayakta tutacak, Yahudilerin kökünü kazıyacak ve Muhammed'in dinini güçlendirecek bir adam çıkacaktır, dedi.

Bu arada Amr b. Cihâş, Resûlullah'ın üstüne salmak üzere kayayı hazırlamış, aşağıya indirmek üzereydi. Resûlullah (s) birden bir ihtiyacını giderecekmiş gibi ayağa kalkıp Medine'ye yöneldi. Arkadaşları ise oturmuş, konuşuyorlardı. Onlar Resûlullah'ın bir ihtiyacını gidermek için ayağa kalktığını zannediyorlardı. Böyle olmadığını anladıklarında Hz. Ebû Bekir,

-Biz burada boşuna duruyoruz. Zira Resûlullah (s) bir iş için gitti, dedi.

Bunun üzerine Ashâb da ayağa kalktı. Huyey b. Ahtab,

-Ebû'l-Kâsım acele etti. Biz onun ihtiyacını gidermek ve ona yemek yedirmek istiyorduk, diyerek durumu örtbas etmek istedi.

Hız. Peygamber Medine'ye döndükten kısa bir süre sonra Nadîroğullarının mahallesinde bulunan Ashâb da döndü. Hız. Peygamber, arkadaşlarına Nadîroğullarına karşı harekete geçmek üzere emir verdi. Böylece Nadîroğulları Medine'den sürüldü.

Hız. Peygamber'e yönelik bir suikast girişimi de Hayber'in fethinden sonra meydana geldi. Resûlullah (s) Hayber'i fethettikten sonra Zeyneb bt. el-Hâris adında bir Yahudi kadın,

-Muhammed davarın neresini daha çok seviyor, diye sordu.

-Ön kolları ve omuzları, dediler.

Hemen kendisine ait bir keçiyi keserek hangi zehrin daha etkili olduğu konusunda Yahudilerle istişarede bulundu. Yahudiler insanı anında öldüren bir zehri tavsiye ettiler. Zeyneb keçiyi zehirledi, ön kollara ve omuzlarına daha fazla zehir koydu.

Güneş batınca Resûlullah (s) namaz kıldı ve konakladığı yere gitti. Baktı ki, Zeyneb eşyalarının yanında oturuyor. Resûlullah (s),

-Ne istiyorsun, diye sordu. Zeyneb,

-Ey Ebû'l-Kâsım! Sana bir hediye sunmak istiyorum, dedi.

Hediye kadından alınarak Resûlullah'ın (s) önüne konuldu. Sonra Resûlullah (s) orada hazır olan Ashâbına,

-Yaklaşın ve akşam yemeğini yiyin, dedi.

Onlar da yaklaşıp ellerini uzattılar. Resûlullah (s) ön kolu eline aldı; Bişr b. el-Berâ da bir kemik aldı. Resûlullah (s) bir diş attı; Bişr de bir diş attı. Resûlullah (s) lokmasını yutunca Bişr de yuttu. Resûlullah (s) lokmayı yutar yutmaz,

-Elinizi çekin; bu kol bana zehirli olduğunu söylüyor, dedi. Bunun üzerine Bişr b. el-Berâ,

-Vallahi ey Allah'ın Resûlü! Ağzıma aldığım ilk lokmada anlamıştım. Senin mideni bulandırmamak için

lokmayı ağızından atmak istemedim. Sen, elindeki lokmayı yutunca kendi nefsimi senin nefsine tercih edemedim. Yuttuğum lokmanın içinde zehir olmasını temenni ettim, dedi.

Bişr yerinden ayrılmamıştı ki, rengi bembeyaz oldu. Ağrısı bir yıl boyunca devam etti. Hareket edemez duruma gelmişti. Sonra o zehirden öldü. Onun yerinden ayrılmadan öldüğü de söylenir.

Resûlullah (s) Zeyneb'i çağırttı. Aralarında şöyle bir diyalog geçti:

-Keçinin kollarını zehirlemişsin.

-Kim sana söyledi?

-Kollar bana söyledi.

-Evet, zehirledim.

-Bu işi sana yaptırın nedir?

-Babamı, amcamı ve kocamı öldürdün ve kavmimin her şeyini aldın. Dedim ki, Eğer peygamber ise, benim yaptığımı keçi ona haber verir. Eğer hükümdar ise ondan kurtuluruz. Sen bu konuda ne yapıyorsan yap. Bu kadının Bişr sebebiyle kısas edildiği rivayet edilir.

Hz. Peygamber'e yönelik bir suikast teşebbüsü de Tebûk seferi dönüşü meydana geldi. Yolculuk sırasında bazı münafıklar Resûlullah'a (s) tuzak kurup, dar bir boğazda onu bineğinden düşürüp öldürmeyi planladılar. Resûlullah (s) o dar boğaza geldiğinde Ashâb da onunla birlikte oradan yürümek istediler. Fakat onların planları Resûlullah'a (s) haber verildi. Bunun üzerine insanlara,

-Vadinin içinden gidin. Orası sizin için daha kolay ve daha geniştir, dedi. İnsanlar vadinin içinden yürüdüler; Resûlullah (s) da o dar boğazdan yürümeye başlayarak Ammâr b. Yâsir'e, bineğinin yularından tutmasını emretti. Huzeyfe b. el-Yemân da arkadan sürüyordu. Resûlullah (s) boğazdayken, kendisine tuzak kuran münafıkların sesini işitti. Resûlullah (s) öfkeleni ve onları kovmaları için Huzeyfe'ye emir verdi. Huzeyfe onlara yöneldi. Münafıklar Resûlullah'ın (s) öfkeleniğini görmüşlerdi. Huzeyfe, elindeki bastonla hayvanlarının yüzüne vurmaya başladı. Adamlar Resûlullah'ın (s), kendi planlarından haberdar edildiğini anladılar. Hemen dar boğazdan inip insanların arasına karıştılar. Huzeyfe de Resûlullah'ın (s) yanına gelerek onun devesini sürmeye başladı. Resûlullah (s) dar boğazdan çıkınca insanlar konakladılar. Resûlullah (s),

-Ey Huzeyfe! Kovduğun kafleden hiç kimseyi tanıdın mı, dedi.

Huzeyfe,

-Ey Allah'ın Resûlü! Filan ve filanın devesini tanıdım. Ancak onlar başlarını örtüyle bağlamışlardı. Gecenin karanlığı sebebiyle de onları teşhis edemedim, dedi.

Sabah olunca Üseyd b. Hudayr ile Hz. Peygamber arasında şöyle bir konuşma geçti: -Ey Allah'ın Resûlü! Dün akşam seni vadide gitmekten alıkoyan neydi? Vadi o dar boğazdan daha kolaydı.

-Ey Ebû Yahya! Dün akşam münafıkların neler planladıklarını ve neler yapmak istediklerini biliyor musun? Onlar, 'Dar boğazda onu takip edeceğiz.' demişlerdi. Gece karanlığı bastırınca devemin kolanını kesecekler ve onu düşürene kadar deveme vurup onu ürküteceklerdi.

-İnsanlar konaklamış ve toplanmışlar. Bu işi planlayan adamı öldürmeleri için her kabileye emir ver. O zaman, o adamı, onun aşiretinden biri öldürmüş olur. Eğer arzu edersen, onların kimler olduklarını bana haber ver. Seni hak ile gönderene yemin ederim ki, sen şuradan ayrılmadan onların kafasını getiririm. Eğer Nebîtoğullarından ise, senin için ben onların hakkından gelirim. Yine Hazrecilerin büyüğüne emir verirsin; o da kendi tarafındaki kişilerin hakkından gelir. Böylesi adamlar bırakılır mı ey Allah'ın Resûlü? Bugün İslâm güçlenmiş ve yayılmış, onlarsa az ve zillet içinde oldukları halde ne zamana kadar onların yüzüne

güleceğiz? Neden hala bunlara bir şey yapılmıyor? -İnsanların, 'müşriklerle arasındaki savaş sona erince Muhammed Ashâbını öldürmeye el uzattı' demelerinden hoşlanmam.

-Ey Allah'ın Resûlü! Bunlar sahabî değiller ki!

-Onlar açıkça 'Lâ ilâhe illallah' demiyorlar mı?

-Evet, ama onlar için şehadet değil ki!

-Onlar, benim Allah'ın elçisi olduğumu açıkça söylemiyorlar mı?

-Evet, ancak bu onlar için şehadet değil ki!

-Ben bunları öldürmekten menedildim.

Rivayete göre Resûlullah'a (s) dar boğazda suikast düzenleyenler 13 kişiydiler.

Hz. Peygamber'den sonra yerine görevi üstlenen arkadaşları da suikastara maruz kaldılar.

Dört Halife'ye Yönelik Suikastlar

Hz. Peygamber vefat ettikten sonra onun yerine geçen arkadaşları, yönetici olmak suretiyle elde ettikleri siyasî gücü Müslümanlara hizmet için

kullandılar. Halifeler, uygulamalarında Hz. Peygamber'in izinden gideceklerini ilan ettikleri şekilde davranmaya özen gösterdiler. Son iki halife döneminde bazı karışıklıklar ortaya çıktı. Bu dönemde vuku bulan hadiseler hakkında sağlıklı değerlendirmeler yapmak ciddi bir inceleme gerektirir. Hz. Osman'ın akrabalarını yönetime ortak ederek onlara karşı cömert davrandığını ve bunun zaman içerisinde kendisine bazı sorunlar getirdiğini biliyoruz. Hz. Ali dönemi ise büyük sıkıntıların yaşandığı iç savaşlarla geçmiştir.

Müslümanların siyasî hayatlarının başında karşılaştıkları önemli problemlerden biri Hz. Peygamber'in vefatıyla birlikte ortaya çıkan irtidat ve irtica hareketleridir. Aslında irtidat ve irtica

hareketlerinin temel mantığında yönetimi reddetme ve yönetimin alanına müdahale etme kastı vardır. Dolayısıyla bu da yönetimi tamamen değiştirme amacı gütmese de yöneticinin hâkimiyet alanının bir kısmına sahip olma anlamı taşımaktadır.

Hz. Ömer Suikastı

İslâm tarihinin ilk döneminde Müslümanların siyasî alanda karşılaştıkları önemli krizlerden birisi de Hz. Ömer'in -bugün halen sebepleri tam olarak ortaya çıkarılmamış- bir cinayete kurban gitmesidir. Katilinin ve cinayete ilişkili olduğu muhtemel olan bazı kimselerin öldürülmesi, sır perdesinin aralanmasını neredeyse imkânsız hale getirmiştir.

Kuşkusuz Hz. Ömer'in öldürülmesi, İslâm dünyasında büyük etkiler bırakmış ve belki bir takım değişikliklerin hareket noktası veya başlangıcı olmuş büyük bir hadisedir. Hz. Ömer'e suikast düzenleyen kişi Muğire b. Şu'be'nin mükâteb kölesi olan Ebû Lü'lüe'dir. Ebû Lü'lüe'nin Hz. Ömer ile görüşüp efendisiyle üzerinde anlaştığı meblağın düşürülmesini talep ettiği, ancak Hz. Ömer'in mesleğini ve becerisini dikkate alarak takdir edilen ücreti yeterli gördüğü ifade edilir. Daha sonra Ebû Lü'lüe Hz. Ömer'in önünden geçince Halife onu çağırıp,

-Bana, 'istersen sana güzel bir yel değirmeni yaparım', dememiş miydin, diye sordu.

Köle kızgın ve asık bir suratla bakarak,

-Sana, Doğu'da ve Batı'da herkesin dilinde olacak bir değirmen yapacağım, dedi.

Köle gittikten sonra Hz. Ömer yanındaki topluluğa dönerek,

-Bu köle biraz önce beni tehdit etti, dedi.

Birkaç gün sonra sabah namazında Hz. Ömer safları düzelttikten sonra namaza yöneleceği sırada Ebû Lü'lüe yaklaşp onu hançerledi. Bunun üzerine Hz. Ömer,

-Köpeği yakalayın beni öldürdü, diye bağırdı.

Adam kaçmak isterken birçok kişiyi yaraladı. Hz. Ömer namazı kıldırılmadan evine götürüldü.

Nihayet biri,

-Ey Allah'ın kulları! Haydi namaza! Güneş doğmak üzere, dedi.

Ebû Lü'lüe olay yerinde öldürülmüş; Hz. Ömer de birkaç gün sonra vefat etmişti (ö. 23/644).

Hz. Ömer'in bir mükâteb kölenin cinnet halinde işlediği bir suikasta uğramış olması ihtimal dışı değilse de döneminde gerçekleşen fetihler ve ortaya koyduğu icraatlar sebebiyle çok seveni olduğu gibi çok düşmanı olan biri olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Hz. Osman'ın Katli

Hz. Ömer tarafından belirlenen altı kişilik şura üyelerinden biri olan Hz. Osman, yine şura üyelerinden Abdurrahman b. Avf'ın hakemliği çerçevesinde ümmetin biatini alarak halife oldu.

İslâm tarihinde bir devlet yapılanması içinde karşılaşılan ve halifenin değişmesini sağlaması açısından hedefine ulaşmış gibi görünen ilk önemli darbe girişimi Hz. Osman'ın öldürülmesiyle sonuçlanmıştır. Bu gelişme aynı zamanda İslâm dünyasında uzun süre devam eden bir iç savaşa da sebep olmuştur.

Hz. Ömer'in öldürülmesinden sonra yerine geçen Hz. Osman'ın ortaya koyduğu icraatlar zaman içerisinde birçok kişinin ona muhalif olmasına sebep olmuştur. Muhalifler Hz. Osman'ın görevi bırakması için kendisine baskı yapmak amacıyla Medine'ye gittiler. Hz. Osman görevden ayrılması yönündeki talepleri reddedince evine girerek kendisini katlettiler.

Acıklı bir şekilde öldürülen Hz. Osman, Hz. Peygamber'in değer verdiği bir insandı. Peygamberliğin ilk yıllarında Müslüman olmuş, Mekke'de Hz. Peygamber'in kızı Rukayya ile evlenmiş; Habeşistan'a onunla birlikte hicret etmişti. Daha sonra Habeşistan'dan Mekke'ye dönerek oradan Medine'ye hicret etti. Rukayya, Allah'ın Elçisi (s) Bedir savaşından dönerken hicretin 2. yılında (miladî 624) vefat etti. Hz. Peygamber Hz. Osman'la kızı Ümmü Külsüm'ü evlendirdi. Ümmü Külsüm de hicrî 9 (miladî 630) yılında vefat etti. Hz. Peygamber'in Ümmü Külsüm'un vefatından sonra, "Şayet on kızım olsaydı hepsini Osman'la evlendirirdim." dediği nakledilir. Yumuşak karakterli, nazik, akrabalarına düşkün bir kişiliğe sahip olan Hz. Osman hilafete geldiğinde 70 yaşına balığ olmuştur. 12 yıl devam eden hilafeti döneminde

kendisinden memnun olanlar olduğu gibi gayri-memnun bir kesim de vardı. Hz. Osman'a muhalif olanların önemli bir kısmı onu valilerinin hoşlanmadıkları icraatlarından sorumlu tutuyorlardı. Hz. Osman'ın bazı sahabilerle ilişkilerinde problemler yaşanmıştı. Ebû Zer, Abdullah b. Mesûd ve Ammâr b. Yâsir gibi kimi sahabiler Hz. Osman'ın bazı icraatlarını eleştiriyorlardı. Öte yandan bazı malî uygulamalarından dolayı kendisini eleştirenler de vardı. Ortada ciddi bir yanıltma da söz konusuydu. Ona yönelik ithamlar, çoğunlukla halk arasında yayılan söylentilere dayanıyordu.

Kimi rivayetlerde, dönemin Müslümanlarını zan altında bırakmamak ve onları tartışma dışına çıkarmak için Halife'ye isyanın arkasında gizli bir örgütün olduğu ifade edilir. Abdullah b. Sebe, bu örgütün lideri olarak zikredilir. Hem kaynakları sebebiyle hem de dikkati başka taraflara çektiği için söz konusu rivayetlere ihtiyatla yaklaşılmalıdır.

Hz. Osman, uzun süre devam eden halifeliği döneminde bazılarının çıkarına zarar veren, kimilerini de küstüren icraatlar ortaya koymuştu. Aile mensupları bu dönemde oldukça güçlenmişlerdi. Valilerin önemli bir kısmı akrabasıydı. Doğal olarak birçok kişinin nefret oklarını üzerine çekmişti. Hicrî 35 (miladî 656) yılının hac döneminde Kûfe, Basra ve Mısır'dan hacca gitmek üzere yola çıktıklarını söyleyen yaklaşık 2000 kişilik bir grup Mekke'ye gitmeden önce Medine'ye uğradılar. Hz. Osman ile görüşerek bazı şikâyetlerini dile getirdiler. Bu sıralarda Hz. Ali halifeyle aralarında arabuluculuk yaptı.

Halife, şikâyetleri dinledi; yanlış anlamaları giderici

açıklamalar yaptı ve talepleri dikkate alarak Mısır Valisi Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh'i görevden aldığına dair bir mektubu Mısır'dan gelenlere verdi. Onun yerine atanan isim Hz. Ebû Bekir'in oğlu Muhammed (ö. 38/658) idi.

Muhammed b. Ebî Bekir ve Muhammed b. Ebî Huzeyfe (ö. 36/657) Hz. Osman'a muhalefet eden iki Kureyşli'ydiler. Mısırlı grubun organize edilmesinde ve Medine'ye gidişinde etkili olmuşlardı. Muhammed b. Ebî Huzeyfe, babası yalancı peygamber Müseylime'ye karşı girilen savaşta şehit olunca bakımını akrabası olan Hz. Osman üstlenmişti. Onun himayesinde büyümesine rağmen Hz. Osman'a karşı en ateşli muhaliflerden biriydi.

Gelenler memleketlerine gitmek üzere yola çıktıktan birkaç gün sonra geri döndüler. Elleri Mısır'ın azledilen valisine hitaben yazılmış başka bir mektup vardı. Bu mektupta kendisine gönderilen diğer mektubu dikkate almaması ve grubun ileri gelenlerini cezalandırması emrediliyordu. Mektubun altında Hz. Osman'ın mührü vardı. Hz. Osman, mektubu kendisinin yazmadığına dair yemin etti. Bu sefer gözler kâtibi olan Mervân b. el-Hakem'e çevrildi. Âsiler, Mervân'ın kendilerine teslim edilmesini istiyorlardı. Hz. Osman, bu teklifi kabul etmedi.

Âsiler Hz. Osman'dan görevi bırakmasını istediler. Bunun üzerine Ashab'tan bazı kişilerle görüşerek bu talebi değerlendirdi. Abdullah b. Ömer'in düşüncesini sordu:

-Bunlar beni hilafetten indirmek istiyor. Şayet hilafeti bırakırsam beni serbest bırakacaklarmış. Hilafeti bırakmasam beni öldürecekler.

-Hilafetten vazgeçersen, dünyada ebedi olarak

bırakılacağını mı sanıyorsun?

-Hayır!

-Onlar Cennet ve Cehenneme sahip midirler?

-Hayır!

-Şayet hilafetten vazgeçmezsen sana, seni öldürmekten daha fazla bir şey yapabilirler mi?

-Hayır!

-Böyle bir âdet başlatmanı uygun görmüyorum. Eğer dediklerini kabul edersen bundan böyle yöneticiye öfkelenen her grup onu tahttan indirmek için harekete geçer. Allah'ın sana giydirdiği gömleği çıkarma!

O sırada devletin düzenli bir ordusu yoktu. Medine'de bulunan Müslümanlar, âsilerin baskılarına topluca müdahale etmediler. Belki de bir kısmı Hz. Osman'ın baskılara dayanamayıp istifa etmesini bekliyorlardı. Hz. Osman ise âsilerin kanını akıtacaklarına ihtimal vermiyordu. Aslında iki taraf da direnerek karşı tarafın geri adım atmasını bekliyordu.

Küfe'den gelen âsilerin liderlerinden biri olan Eşter ile Hz. Osman arasında şöyle bir konuşma geçmişti.

-Ey Eşter! İnsanlar benden ne istiyor?

-Mutlaka içlerinden birini yerine getirmen gereken üç şey!

-Nedir onlar?

-Seni yönetim işini onlara bırakıp, 'İşte emir ve görev sizde! Hilafet için dilediğinizi seçin!' demen ile 'kendine kısas uygulanmasına imkân vermen' arasında tercihte bulunmak hususunda özgür bırakıyorlar. Bu ikisinden kaçırırsan topluluk, üçüncü seçenek olarak seni öldürecek!

-Bu üçünden başka bir alternatif yok mu?

-Hayır, başka bir yol yok!

-Hilafet işini onlara bırakmam hususuna gelince, Allah'ın bana giydirdiği bir gömleği asla çıkarmam. Vallahi öne atılıp boynumun vurulmasını, Muhammed ümmetinin bir kısmının hakkını diğerlerine bırakmaya tercih ederim. Kendime kısas uygulanmasına imkân vermeme gelince, kısas cezasını gerektirecek herhangi bir suç işlemedim. Beni öldürmenize gelince, vallahi şayet beni öldürürseniz benden sonra sonsuza kadar birbirinizi sevemezsiniz. Benden sonra sonsuza kadar topluca namaz kılamazsınız ve benden sonra sonsuza kadar topluca düşmanla savaşamazsınız. Günlerce evinde kuşatma altında tutulan Hz. Osman'a akrabaları ve bazı müttefikleri dışında yardım eden olmamıştı. Bazı sahabilerin çocuklarını evinin kapısında beklemek üzere göndermek istediklerine dair rivayetler sembolik bir yardıma

işaret olarak değerlendirilebilir.

Zaman uzadıkça sınırlar daha çok geriliyordu. Nihayet âsiler, ikinci zamanı başka bir evin duvarından atlayarak Halife'nin evine gidiler. Evde bulunanlar âsileri engellemeye çalıştılar, ancak güçleri yetmedi. İçeriye girenlerden biri de Muhammed b. Ebî Bekir'di. Hz. Osman o sırada Kur'ân-ı Kerim okuyordu. Yanında eşi Nâile vardı. Muhammed, Hz. Osman'ın sakalını tutarak şöyle dedi:

-Sana Muâviye'nin ve İbn Âmir'in faydası dokunmadı! Sana mektuplarının faydası dokunmadı!

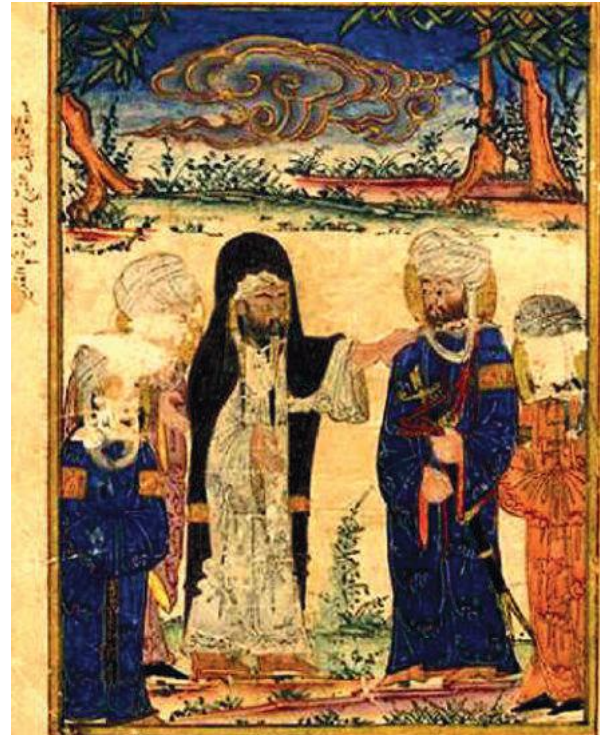
-Ey kardeşimin oğlu, bırak sakalımı! Senin tuttuğun şeyi baban asla tutmazdı!

-Senden istediğim şey, sakalını tutmamdan çok daha ağırdır!

-Sana karşı Allah'tan yardım dilerim!

Hz. Osman'ın sözleri üzerine Muhammed onun sakalını bırakarak birkaç adım geri çekildi. Odada bulunan adamları o sırada 82 yaşında olan Halife'nin üzerine çullanarak onu öldürdüler. Eşi Nâile, kılıç darbesini engellemek istercesine elini uzatınca birkaç parmağı kesildi (18 Zilhicce 35 / 17 Haziran 656).

Bu acı olaydan sonra fitnenin kapısı ardına kadar açıldı. Beş yıl boyunca iç savaşlar meydana geldi, kanlar akıtıldı. Hadisenin Müslümanların zihin dünyasında meydana getirdiği izler, mezheplerin oluşumunu etkiledi.

İlhanlılar Devrine ait Hz. Ali minyatürü

Hz. Ali Suikastı

Hz. Ali, Hz. Osman'ın katlinden sonra tam bir kriz ortamında halife oldu. Halife olduğunda toplumda siyasî gerginlik had safhaya çıkmıştı. Biat aldıktan sonra Hz. Osman'ın valilerini azlederek işe başladı. Muâviye, Hz. Ali'nin bu kararını tanımayarak kendisinden Hz. Osman'ın katillerini cezalandırmasını istedi. Benzer istekler Hz. Âişe'nin sembolik liderliği ve Talha b. Ubeydullah ile Zübeyr b. el-Avâm'ın desteğiyle ona karşı Mekke'de toplanan muhalifler tarafından da dillendirildi.

Hz. Ali, halkın çoğunluğunun biatını almışsa da muhalifleri kendi tarafına çekemedi. Muhalifler kısa sürede harekete geçince onlarla savaşmak durumunda kaldı. Cemel, Sıffin ve Nehrevân savaşları Müslümanlar arasında meydana gelen belli başlı savaşlardı.

Nehrevân'da Hz. Ali'nin savaştığı Hariciler ağır bir yenilgi almışlar; ancak bu yenilgi Hz. Ali'ye duydukları kını arttırmıştı. Nihayet Mekke'de hac için buldukları bir sırada ümmetin başına bela olduklarını düşündükleri üç kişiyi öldürme kararı aldılar. Bunlar, Kûfe'de ikamet eden Hz. Ali, o sırada Şam'ı kontrolü altında tutan Muâviye ve onun adına Mısır'da valilik yapan Amr b. el-Âs'tı.

Suikastların h. 40 yılının 17 Ramazan'ında (24 Ocak 661) gerçekleştirilmesine karar vermişlerdi. Suikastlar sabah namazında gerçekleştirilecekti. Hz. Ali'ye Abdurrahman b. Mülcem adlı Haricî suikast düzenleyecekti. Halife sabah namazına giderken mescidin girişinde pusu kuran Abdurrahman b. Mülcem elindeki hançerle Hz. Ali'yi yaraladı. Hz. Ali, Abdurrahman'ın zehirlediği rivayet edilen hançer yarasından dolayı birkaç gün sonra vefat etti.

Muâviye'ye suikast düzenleyen kişi, onu yaraladı; ardından yakalandı. Muâviye'nin ağır olmayan bu yarası tedavi edildi. Amr b. el-Âs'a suikast düzenleyen kişi, -Amr o gün hasta olduğu için- namazı kıldırmak üzere görevlendirdiği Hârice b. Huzâfe'yi öldürdü.

Hz. Ali'nin vefatından sonra Kûfe'de bulunan arkadaşları ve taraftarları Hz. Hasan'ı halife olarak seçtiler. Hz. Hasan, birkaç ay sonra aralarında akdettikleri anlaşma çerçevesinde Muâviye lehine hilafet haklarından vazgeçerek Kûfe mescidinde ona biat etti. Böylece bu suikast, iktidarda önemli bir değişikliğe sebep oldu.

Emevîler Döneminde Darbeler

Emevîler döneminde yönetimi ele geçirmeye yönelik birçok isyan meydana geldi. Söz konusu isyanlar yönetimi hedeflemiş olsa da bir makalenin kapsamını aşan bu isyanlar üzerinde durmayacak, doğrudan darbe olarak niteleyebileceğimiz birkaç girişimden bahsetmekle yetineceğiz.

Abdûlmelik'i Devirme Teşebbüsü

Emevîler döneminde ortaya çıkan önemli bir darbe teşebbüsü Emevîlerin altıncı halifesi Abdûlmelik b. Mervân'ı devirme teşebbüsüdür. Darbeyi gerçekleştiren kişi, Halife'nin akrabası olan Amr b. Saîd el-Eşdak'dır.

Amr b. Saîd, Mervân b. el-Hakem'in halife seçildiği Câbiye toplantısında ikinci veliaht olarak seçilmişti. Birinci veliaht, Yezîd b. Muâviye'nin oğlu Hâlid'tir. Mervân halife olduktan bir süre sonra veliahtlarını değiştirerek oğulları Abdûlmelik ve Abdülazîz'i sırayla veliaht tayin etmişti. Bundan dolayı Amr, mağdur edildiğini düşünüyordu.

Mervân'ın ölümünden sonra oğlu Abdûlmelik halife olunca Amr yönetimi ele geçirmek için fırsat kollamaya başladı. Bu sıralarda Abdûlmelik, ülkenin önemli bir kısmını elinde bulduran Abdullah b. ez-Zübeyr'in yönetimi altındaki Irak eyaletine karşı bir sefere çıktı. Yoldayken Amr, Dımaşk'ta yönetime el koydu. Olanları öğrenen Abdûlmelik geri dönerek şehri kuşattı. Amr, eman alarak teslim oldu.

Halife takip eden günlerde ona eman verdiği için pişman oldu. Amr'ı saraya çağırıp kendisiyle görüştüktan sonra öldürülmesini emretti. Ancak askerler, Halife'nin akrabası olduğu için onu öldürmek istemediler. Bunun üzerine Abdûlmelik askerlerden birisinin kılıcını alarak bizzat Amr'ı öldürdü (70/690).

Velîd b. Yezîd'in Öldürülmesi

Emevîler döneminde hanedan mensupları arasında iktidara sahip olma hususunda birçok mücadele oldu. Halife Hişâm b. Abdülmelik'in ölümünden sonra onun yerine daha önce babası II. Yezîd tarafından ikinci veliaht olarak tayin edilen Velîd halife oldu. Aslında Hişâm onu azlederek kendi oğlu Mesleme'yi veliaht yapmak istiyordu; ancak bunu gerçekleştiremeden vefat etti.

Velîd halife olunca kendisini veliahtlıktan azletmek isteyen amcasına yardım edenleri cezalandırmaya başladı. Görevlilerin çoğunu görevden azletmişti. İcraatları sebebiyle kısa sürede ciddi bir muhalefetin oluşmasına sebep oldu. Aileden bazı kimseler de onun halife olmasına karşıydı. Babası gibi içkiye ve eğlenceye düşkün olduğu rivayet edilir. Amcaoğullarından Yezîd b. Velîd, muhaliflerle işbirliği yaparak Velîd'in öldürülmesiyle sonuçlanan bir isyan başlattı (126/744).

Velîd'ten sonra halife olan Yezîd'e amcazadesi Mervân b. Muhammed karşı çıktı. Bazı tavizler vererek Mervân'ın Dımaşk üzerine harekete geçmesine mani olduysa da halife olduktan birkaç ay sonra hastalanarak vefat etti (ö. 126/744). Bunun üzerine yerine kardeşi İbrahim geçti.

İbrahim b. Velîd'in Devrilmesi

Mervân, İbrahim halife olunca ordusunu Dımaşk üzerine sevk etti. Taraflar arasında meydana gelen savaşta İbrahim, ordusunun yenilmesi üzerine kaçtı. Bir süre saklandıktan sonra Mervân'a biat etme karşılığında eman aldı.

İbrahim, birkaç yıl sonra Abbasî güçleriyle Mervân arasında meydana gelen Zap savaşında hayatını kaybetti (11 Cemâziyelâhîr 132/ 25 Ocak 750).

Abbasi Hareketi

Mervân, halife olduktan sonra ülke yönetimini uhdesinde toplamak için epey gayret gösterdi. Bu sıralarda el-Cezîre ve Irak bölgesi ile Yemen'de ortaya çıkan Haricilerin iki isyanıyla meşgul olmak zorunda kaldı. Aynı dönemde uzun yıllardır gizli bir faaliyet olarak devam eden Abbasi hareketi de deşifre olmuştu.

Abbasi hareketi, yıllarca gizli bir çalışmayla özellikle Horasan ve Irak bölgelerinde iyice güçlenmişti. Deşifre edilir edilmez hareketin başındaki İbrahim b. Muhammed yakalanarak o sıralarda Emevîlerin başkenti olan Harran'a götürüldü ve burada hapiste öldü ya da öldürüldü (ö. 132/749).

İbrahim, yerine kardeşi Ebü'l-Abbas'ı tayin etmişti. Daha sonra Ebü'l-Abbas es-Seffâh'a, Kûfe'de Abbasîlerin ilk halifesi olarak biat edildi. Mervân, Abbasî hareketini kontrol etmekte başarılı olamadı. Zap savaşında es-Seffâh'ın amcası Abdullah b. Ali'nin birliklerine karşı yenilince kaçmak zorunda kaldı. Uğradığı şehirlerde daha önce atadığı valilerden destek göremeyince Mısır'a kadar kaçtı. Abbasî güçleri tarafından takip edilen Mervân burada bir çatışma sırasında öldürüldü (ö. 132/750). Böylece Abbasîler, Emevî devletine son verdiler.

Rakibi ya da yöneticiyi hedefleyen suikast girişimleri ve darbeler Hz. Peygamber döneminden itibaren karşılaştığımız bir olgudur. Allah'ın Elçisi'ne (s) karşı Mekke'den hicret edeceği süreçte başlamak üzere farklı kişi ya da gruplarca birkaç suikast girişiminde bulunulmuştur. Ancak bütün bu suikast girişimlerinden kurtulmuştur.

Hz. Peygamber'den sonra yönetime gelen dört halifenin üçü katledilmiştir. Hz. Ömer ile Hz. Ali, suikast neticesinde, Hz. Osman ise bir süre evinde muhasara edildikten sonra âsilerin evine girip kendisini katletmeleri suretiyle yönetimden uzaklaştırılmıştır.

Güç kullanarak iktidara sahip olmak amacıyla Emevîler döneminde de birçok teşebbüs ortaya çıkmış; son teşebbüslerden biri olan Abbasî hareketinin başarılı olmasıyla Emevîlerin doğudaki iktidarına son verilmiştir.

Kaynaklar

el-Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd (ö.279/893), Ensâbu'l-Eşraf (nşr. Süheyl Zekkâr, Riyâd ez-Zirikli), I-XIII, Beyrut 1417/1996.

el-Vâkîdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Eslemî (ö.207/823), el-Meğâzî (nşr. Marsden Jones), I-III, Beyrut 1409/1989.

